

Kultur- og kirkedepartementets priser for barne- og ungdomslitteratur utgitt i 2004. Juryens begrunnelse ved juryleder Anne-Stefi Teigland

Kjære Kulturminister, prisvinnere og barnebokvenner.

Kulturdepartementets årlige prisutdeling er en fest. Det er en feiring, først og fremst av prisvinnerne, men også av barneboken som uttrykksform og av bokåret som vi nettopp har lagt bak oss.

Den er en synliggjøring av de fremste bøkene i året som gikk – dermed er den også en hyllest til leserene, til alle der ute som leiter etter varige leseopplevelser. Juryens mål er å blinke ut de viktigste. Prisvinnerne representerer sånn sett en elite innenfor sine kategorier.

Narrative, tydelige fortellinger har alltid hatt – og har fremdeles – en sterk posisjon i norsk barnelitteratur. Men vi i juryen ser også et økt ønske om å sprengre grenser, kanskje endatil sjokkere, både innholdsmessig og fortellerteknisk.

At det jobbes med å utfordre konvensjoner og tradisjoner er viktig. Barneboken trenger et rom som også fremtidens forfattere og lesere kan puste i.

Flere av dagens barnebokforfattere, særlig de som skriver for eldre barn og ungdom, vegrer seg ikke for å ta opp vanskelige emner. Og de eksperimenterer gjerne med fremstillingsformen. I 2004 har vi mange eksempler på bøker med upålitelige fortellere – og bøker med vanskelige, alvorstunge emner. Temaer som gikk igjen, var skilsmisse, død, sykdom – og mystiske, uforutsigbare hendelser eller indre, urovekkende følelser.

Visuelle medier og uttrykksformer står sterkt i dagens samfunn. Innenfor barnebokfeltet merkes dette, særlig innen bildeboksjangeren hvor det hele tiden eksperimenteres med nye uttrykk. Men også i reine tekstbøker finner vi visuelle perspektiver – vi finner dem som konkrete elementer i handlingen, som for eksempel bruk av filmkamera, men vi finner dem også i måter å nærme seg verden på - i beskrivelser og ytre betraktninger.

Voksne omsorgspersoner har lenge vært utsatt for kritikk i barnelitteraturen. Når våre litterære helter har strevd, har det ofte vært voksne rundt som ikke har strukket til – og som indirekte har måttet påta seg skylden for hovedpersonens problemer.

Voksne i dagens barne- og ungdomsbøker er for så vidt like håpløse som før, men det kan se ut som om deres manglende evne til å ordne opp, i større grad enn tidligere er akseptert. De voksne gjør så godt de kan, at det ikke alltid er godt nok får så være – skal våre barnelitterære helter komme videre må det skje på egne premisser. Det er deres egen, indre styrke som er avgjørende, ikke hvor de er plassert eller hvem som står rundt.

Å finne denne indre styrken kan imidlertid være en smertefull prosess, noe flere av årets bøker er gode eksempler på.

En av dem er *Yatzy* av Harald Rosenløw Eeg. Boken har allerede har stukket av med Brageprisen og får nå Kulturdepartementets litteraturpris.

Harald Rosenløw Eeg har, siden debuten med *Glasskår* i 1995 – som han for øvrig fikk kulturdepartementets debutantpris for – markert seg som en spenstig og ukonvensjonell forfatter med stort litterært mot. Tekstene hans har en særegen og etter hvert karakteristisk språklig puls. I sin jakt på nye metaforer og ordsammenstillinger utfordrer han sine lesere, sprenger grenser og trækker opp nye veier for ungdomsboken.

Yatzy er en sterk fortelling om en ung gutt som trenger en ny start i livet. Dag Vidar eller Daggi som han foretrekker å bli kalt, har fått det. Han er plassert hos en ny fosterfamilie og skal avslutte 10-klasse på ny skole. Av sin fostermor får han et videokamera – og den nye læreren gir ham i oppdrag å dokumentere siste del av skoleåret.

Det er dette Daggi trenger. En ny begynnelse, et oppdrag og mennesker rundt seg som vil ham vel. Men hendelser fra fortiden, visualisert og tilrettelagt for leseren gjennom kursiverte tilbakeblikk, innhenter ham og gjør ham utrygg i sin nye rolle.

Som forteller er han upålitelig. Vi vet ikke helt når vi kan stole på ham, hva han kan komme til å finne på. Det gir tematikken en ekstra dimensjon. Vi får små glimt inn i hans tidligere liv, og som lesere opplever vi hans streben etter å være tilstede på en riktig måte i det som skjer her og nå – og vi kjenner hans lengsel etter å lykkes, hans ønske om en bedre fremtid. Og ikke minst: hans redsel for trå feil.

Harald Rosenløw Eeg er en av våre fremste ungdomsbokforfattere. I *Yatzy* gir han oss innsikt i et ungt menneskesinn. Boken utmerker seg både i innhold og skrivemåte og fremstår som **et av hans mest helhetlige og gjennomtenkte litterære prosjekter.**

Helhetlig og gjennomtenkt er også den lille boken *Klikk* av Øyvind Torseter som får årets bildebokpris. Men det er også det eneste den har til felles med litteraturprisvinneren.

Den korte, enkle historien om Amund som er på besøk hos besteforeldrene og som **ufrivillig** låser seg inne på dø, er fortalt i et visuelt språk, nesten helt uten ord.

Selve hendelsesforløpet er tidløst og velkomponert: Allerede på vei til døen ser vi at Amund får panikk. Han er stresset når han kommer frem, låser døren i hast og etter å ha utført ærendet sitt får han ikke døren opp igjen. Bestemor og bestefar stormer til. Hver på sin måte forsøker de å håndtere situasjonen. Mens bestemor gir rolige instruksjoner gjennom nøkkelhullet, farer bestefar ned i kjelleren for å hente øks. Det går som det må gå: Amund kommer seg ut, sammen med bestemor setter han kursen mot kjøkkenet og napoleonskakene mens Bestefar gjennomfører opplegget sitt – han oppager ikke at Amund er borte før han har slått seg gjennom dodøren.

Man trenger ikke stor språklig kompetanse for å ha utbytte av denne historien. Det er en fortelling med tette, visuelle koblinger. Torseter har lånt virkemidler både fra film og tegneserie. Bildene er satt sammen i en stram narrativ orden, her er lydmalende ord og snakkebobler.

Teknikken og uttrykket kunne vært laget for 50 – år siden. Boken har et sterkt klassisk preg samtidig som den fremstår som kul og moderne. Torseter er en briljant tegner som her har valgt å skjære alt ned til beinet. Det var et godt valg. Til tross for bildenes naive, enkle uttrykk har de en veldig ekspressiv kraft, et trøkk og en grensesprengende voldsomhet som bare tiltar etter hvert som den dramatiske hverdagssituasjonen tetner seg til.

Det dramaturgiske grepet, måten bildene og den sparsomme teksten fungerer sammen på, har sjarmert en samlet jury. *Klikk* er en bildebokperle uten alderskode.

Dem var det flere av i 2004. **Også *Fokus på ku* som juryen har gitt Ragnar Aalbu årets debutantpris for, er eksempel på en bildebok uten aldersbegrensning.**

Som i *Klikk* er det bildene som fører ordet. Det er en bok det er vanskelig å snakke om, den må vises. Den må leses, den må oppleves!

Med uhøytidelig alvor tar Ragnar Aalbu oss med inn i kuas verden. Oppslagene sparker lekent både til høyre og venstre. Vi får innsikt i kuas strev med å få bæsjen til å ligne kanelboller, demonstrert forholdet mellom helmelk, kulturmilk, lettmelk og ikke minst; sjokolademilk – og vi får forklart sammenhengen mellom hai og ku i ordet HAIKU – for å nevne noe eksempler.

Helheten i denne boken er imponerende. Ragnar Aalbu er da også ansvarlig både for ide, tekst, illustrasjoner og grafisk utforming. *Fokus på ku* er en bildebok med særpreg og integritet. Det er en bok vi ikke visste vi trengte, men som vi etter å ha lest, innser at vi har savnet.

Selv om juryen ser det som viktig å jakte på det nyskapende og originale, er vi også opptatt av barnelitteraturens mer tradisjonsrike fremstillingsformer.

Fra Ragnar Aalbu og lystig ku-kunnskap går derfor veien videre til **Harald Skjøsberg**. Han får årets fagbokpris for boken *1814 – det frie Norges fødselsår*.

Harald Skjøsberg har skrevet mange bøker for barn og ungdom. Som fagbokforfatter **utmerker han seg** som en kunnskapsrik og **inspirerende** formidler.

I *1814 – det frie Norges fødselsår* veileder han oss inn i viktige begivenheter knyttet til merkeåret 1814. Han forteller om kriger, nederlag, maktkonstellasjoner og kornmangel – om Kristian Fredrik som blir beordret hjem til Danmark, etter at kong Fredrik 6 har gitt opp Norge, men som nekter å reise. Og han forteller selvsagt om dagene på Eidsvoll og om hvordan det gikk til at det lille landet Norge fikk verdens mest demokratiske grunnlov.

Boken er utgitt i serien ”Barnas levende norgeshistorie”. Det viktig at det blir brukt ressurser på å lage denne typen fagbøker. *1814 – det frie Norges fødselsår* er rikt illustrert, oversiktlig og lett å ta seg frem i. Den passer for alle som er interessert i emnet, men utmerker seg kanskje særlig som en stødig og god fagbok til bruk i undervisningssammenheng.

Harald Skjøsberg er en forfatter som gjennom mange års arbeid har satt tydelige spor etter seg i norsk barnelitteratur. Det har også den neste prisvinneren gjort.

Årets illustrasjonspris går til Inger Lise Belsvik, en av våre fremste barnebokillustratører, for hennes visualisering av Oskars sorgprosess i boken *Kort til ein engel* med tekst av Geirdis Bjørlo.

Gutten Oskar har mistet faren sin og skal lære å leve med savnet.

Med sine elegante linoleumstrykk viser Inger Lise Belsvik vei inn i guttens følelser. Det handler ikke om det plutselig tapet, men om sorgen man har over tid. Den er sammensatt og vanskelig å fange. Inger Lise Belsvik har likevel greid det. Gjennom bildene åpner hun guttens følelser for oss, viser dem frem slik at de kan kjennes igjen.

Uttrykket er lekent og luftig. Samtidig understrekes den vare bevegelsen mellom ulike sinnsstemninger, mellom det mørke og det lyse, mellom lek og alvor. Belsviks stiliserte illustrasjoner fanger hele følelsesregisteret: her er savn, her er mestring, her er glede, her er sorg.

Sterke følelser og død dukker også opp i årets oversetterpris, om enn på en ganske så annerledes måte.

Prisen går til Morten Hansen for hans oversettelse av Eoin Colfers *Ønskelisten*.

Irske Eoin Colfer har lenge dominert det norske bokmarkedet med trilogien om Artemis Fowl. Nå er han her igjen. Med en grensesprengende, vanvittig – men også trist og alvorlig historie.

Den småkriminelle ungjenten Meg begår innbrudd sammen med en kamerat. Når de så blir avslørt oppstår det uenighet mellom dem. Meg vil de skal hjelpe den gamle mannen de har brutt seg inn hos, gutten nekter. I kringelen mister gutten fullstendig besinnelsen og tar livet av dem begge.

Bevegelsen over til den andre siden er uunngåelig. Men mens gutten raskt forflytter seg til helvete, er Megs posisjon mer uklar. Hennes innsats for å hjelpe den gamle mannen de brøt seg inn hos, har nemlig ført til at hun blir stående midt mellom himmel og helvete. Både djevelske og guddommelige krefter vil ha tak i sjelen hennes. Skal hun berge seg over på den riktige siden, må hun tilbake til jorden for å gjøre gode gjerninger.

Det er morsomt, det er rått – men det er også ganske så trist, særlig etter hvert som Megs livshistorie rulles opp.

Å oversette denne boken må ha vært krevende. Tematikken og scenariet åpner opp for språklig lekenhet og oppfinnsomhet. Teksten har brå overganger, kontraster, tette dialoger og nye, spenstige uttrykk. **Morten Hansen har ivaretatt alt dette i den norske utgaven.**

Dagens siste pris, tegneserieprisen for 2004, går til Jason eller John Arne Sæterøy, en tegneserieskaper som kanskje er mer kjent utenfor landets grenser enn innenfor.

Jason får prisen for albumet *Du går feil vei*. Dette er ingen utpreget barne- eller ungdomsutgivelse, men det rommer en pubertetsskildring som også yngre lesere vil kunne kjenne igjen og glede seg over. Her er forviklinger knyttet til valg, kjærlighet og ikke minst: et våkent, selvstendig harselas med selveste Frankensteinmyten – et populærmytologisk fenomen som kanskje særlig vil treffe ungdomsleseren.

Albumet har stor spennvidde, stumme serier kombineres med tekstserier på en elegant og virkningsfull måte. Fargebruken er forsiktig. Grønn-gråe – brunaktige nyanser bidrar til å skape rytme på sidene og fremhever følelsesmessige kontraster.

Du går feil vei er Jasons kanskje mest formfullendte verk. Han demonstrerer her sin styrke innenfor sitt lille univers – hvor hans evne til å balansere humor og melankoli kommer særlig tydelig frem.

Dermed er vi kommet til veis ende. Jeg har valgt å avslutte med et Ole-Brumm sitat, lett omskrevet for anledningen:

”Denne festen blir holdt til ære for de bokkunstnerne som er her og for det de har gjort. Og vi vet nå alle sammen hvem det er. Det er deres selskap, fordi de gjorde det de gjorde”.

På vegne av juryen: tusen takk til dere alle sammen.